

מתוצתא דרש"י

ללימוד והעמקה בפירוש רש"י על החומש

לחקר ועיון בפירוש רש"י והפלת לימודו

ספריה למאות מפרשי רש"י * בית עקד לכתבי יד ודפוס רש"י קדומים * סיעורי עיון * מבחנים ומענקים * גילוי גזנים * הולאה לאור

בי המעלות שבגללם זכה יהודה למלכות היו בראובן, ואף במידה רבה יותר, מדוע איפוא נישלה מראובן? הרי גם הבכורה נישלה מראובן וניתנה לבני יוסף, מדוע נותר רק את הכהונה ואת המלכות שניטלו ממנו? למה נבנה בית מקדש בחלקו של בנימין? / האם ליכא שטר מצות כיבוד אב? / מהי תשובתו לדברי משה? פרשן רש"י שתקיים בו "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" - כפירוש הרב מבארדיטשוב ב"קדושת לוי"

נה
בגיליון:

דבר המערכת

בימים אלו הופיע ספר נפלא "נר ישראל - בעל שם טוב" הכולל נ"ד גיצי אש וניצוץ אור, השווים לכל נפש מאשו הגדולה של מייסד החסידות זיע"א (מלשון השער), אשר "ניצוץ אחד מדבריו הקדושים הוא יסוד מוסד בכל דרכי החסידות" (מהסכמת רא"ח מאלכסנדר). שלהבת הנר מפיקה חמשה להבים (בכל אחד חמישים ניצוץ אור): להב א - "תורת ישראל", מכיל 50 ניצוץ אור מדברי תורתו, והם דברות קדשו בפירושי מקראות הפרשיות וההפטרות; להב ב - "אמרות ישראל", מכיל 50 גיצי אש, פתגמים קדישין ואמרותיו הטהורות שהוא היה אומר. אלו ואלו הם דברים המובנים בפשטות ושווים הם לכל נפש, שנאספו מספרים שונים, ככתבם וכלשונם במקור הדברים.

להב ג - "מנהגי ישראל", מכיל 50 זיקי אש, ממנהגיו המיוחדים, הליכותיו הנהגותיו ודרכו בקודש; להב ד - "תפארת ישראל", מכיל 50 שביבי אש ביקר תפארת גדולתו, מה שאמרו עליו צדיקי הדורות; להב ה - "מעשה ישראל", מכיל 50 רשפי אש, עובדות מעשיות וסיפורים ממה שמשופר עליו בספרים קדושים ספרי חסידות, ונתקן ככתבם וכלשונם במקורם. ואלה מוסיק על הראשונים, שנלווה ונספח לחמשה הלהבים, עוד שני להבי אש, ואלו הם: להב ו - "גיבורי ישראל", מכיל רשימה הכוללת מעל 50 מאורי ישראל מבני היכלא קדישא, עם ציון מראה מקומות לתולדותיהם; להב ז - "נחלת ישראל", מכיל רשימה של 50 חיבורים ב"משנת ישראל" ו"נפלאות ישראל" (מתוך "פתח דבר").

בין "זקוקין דנורא ובעורין דאשא דנפקו מפומיה" מצאנו ראינו אימרת קודש על מה שמתבטא רש"י לאורך פירושו: "זפשוטו של מקרא", שלמעשה זה דרכו של רש"י בפירושו, וכפי שהצהיר זה כמה: "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא..." (פרשת בראשית ג, ה; ועוד), וכך הוא אומר: "כשרש"י אומר זפשוטו של מקרא, כוונתו כשיהיה לך התפשטות הגשמיות, ותפשיט עצמך מחומר הגס, אז תבין המקרא גם כן בדרך פנימי בהתפשטות גוף וחומר" (להב ב ניצוץ מ, בשם "אוצר החיים", בחומש היכל הברכה, פרשת בהר דף רנא, ו; וכן הוא בספרו "זהר ח"י", פרשת שמות דף יב - דפי הספרי י, ד ושם נאמר: "תשיג הפשטות של המקרא, מופשט מכל רעיון בסודות נעלמות").

בהערה שם נאמר: יש לומר שפירושו זה עולה בקנה אחד עם מובנו הפשוט, על מה ששמעתי מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע על מה שידוע מפי ספרים וסופרים כי ד' דרכי הלימוד פרד"ס מכוונים כנגד ד' עולמות אבי"ע. ואמנם בפשטות הרי דרך הסוד מכוון כנגד עולם האצילות; דרך הדרוש כנגד עולם הבריאה; דרך הרמז כנגד עולם היצירה; ודרך הפשט כנגד עולם העשיה, מכל מקום יש גם בחינה הפוכה, סדר פרד"ס כסדר אבי"ע. ולפי זה דרך הפשט מכוון כנגד עולם האצילות, וזה טעם הפנימי שתניקות של רבן שאין בהם חטא לומדים דרך הפשט, ודברי פי חכם קדוש חן. ושפיר 'זפשוטו של מקרא' (כפשוטו), שהוא כנגד עולם האצילות, קשור עם התפשטות הגשמיות. וכמסופר על בעל התניא (היום יום, י חשון) שהיה כותב על אצילות מרוב התרגשות לא היה מסוגל לכתוב רק אצי"ו וביבירו היה מכנה אותו "אויבען".

מכאן גם "בני עליה" שראשם "מגיע השמימה", יכולים לפנות זמן ולעסוק גם בחומש ורש"י לפשוטו של מקרא... ולעלות מעלה מעלה.

שיר המעלות לשלמה

"חוב קדוש על המחנך לשים כל מנתחו בפירוש המקרא מתוך פירוש רש"י הקדוש דייקא, אשר מפיו אנו חיים ומימיו אנו שותים. הוא ראש לכל מפרשי התורה, וממנו יתד וממנו פינה לפירוש המקרא. שכן כל רבותינו הראשונים חדרו לכל תג בפירושו הקדוש, בודעם כי כל תיבה ואת שלו שקולים ומדורים לאין שיעור ולאין ערך. והם וחלילה מלוז אפילו כמלא הנימה מפירושו הקדוש. וחס מלומר כי אין דברי רש"י מתיישבים על לב התלמידים, כי אם יתכונן המחנך וילמד היטב פירוש רש"י בעיון מתוך מפרשיו, כי אז יפתחו בפניו שערי אורה ויווכח לדאות כי הדברים מתיישבים על לב כל אחד ואחד..."

ארחות אהרן, משנת החינוך, פרק יב עמוד קבא

כללים בפירוש רש"י

במשנת ה"משמרת הקדש"

(ראה מדור "גיבוריו של שלמה")
"דרך רש"י ז"ל שלא להביא דבר אחר אלא מחמת קושיא שהגיש בפירוש הראשון" (פ) וישלח לב, ה).

"יש לדקדק לירע מה בין פירוש ראשון לאחרון, אם ההבדל הוא בפירוש המילות, לזה לא יטריח רש"י ז"ל לומר 'דבר אחר'..." (פ' דברים א, יז).

"רש"י... אינו מביא מדרש כי אם ליישב איזו קושיא שיש בכתוב" (פ' דף נו, א).

"מנהגו הטוב [של רש"י] להיות דבריו קטני הכמות ורבי האיכות" (פ' תשא ל, יב).

"צריך להבין כוונת רש"י ז"ל, מה היא אריכות הלשון... ובודאי שהדברים אלו לא נפלו במקרה והודמין" (פ' דף יג, ט).

"לא הוצרך רש"י ז"ל לפרש בהדיא... מפני שזה מוכן מעצמו, ואין צריך לבארו" (פ' נשא ה, יג).

"צריך לדקדק למה לו לרש"י ז"ל לתת טעם בזה [הרי לא בא לדרוש טעמי המצות]..." (פ' אמור יט, כח).

"יש מילות כפולות בתורה ואנו אומרים 'דיברה תורה כלשון בני אדם', כאן [במקום שדרוש הכפילות] יש לו הכרח לדרוש הכפל" (פ' וישלח לב, יג).

רש"י לחידוה

בן גרושה הושיע בנות גרושות בהן גרושתו?!

(תשובה בחומש ורש"י באחת מפרשיות של החודש)

פתרון החידה של גליון הקודם: מי הוא זה ואיזה הוא אשר י"ד שנה למד מעל ומעבר, וי"ד שנה הקפיד לא ללמוד כלל?! = יעקב אבינו למד י"ד שנה תורה מן השמים - "מעלי", "ומעבר" = מפי רבו עבר, וכדפירש רש"י סוף פ' חיי שרה (כה, יז); סוף פ' תולדות (כה, ט); וריש פ' ויצא (כה, יא). ולאחר מכן הקפיד ללא ללמוד כלל - מדרכי לבן, וכדפירש רש"י פ' ויצא (כה, כא); פ' וישלח (לב, ה); וראה גם, פ' יח - על פי "אביעה חידות".

כתובות להזמנות, הערות והארות, תרומות והנצחות:

בארה"ק: טורמפלדור 36 פרדס כץ * ת.ד. 1868 * טלפקס: 03.5790515 * דוא"ל: pardes-katz@neto.bezeqint.net
בארה"ב: 1315 Lincoln Pl. Brooklyn NY 11213 * טלפון: 917.4491919 * דוא"ל: mesivtausa@gmail.com

❧ "לא יסוד שבט מיהודה" ❧

הכהונה והמלכות לא ניטלו ממנו בעקבות עצם המעשה, אלא בגלל התנהגותו החפוזה. ולפיכך לא הביא רש"י כאן את נטילת הבכורה מראובן, שהרי הכתוב כאן עוסק רק בדברים שניטלו ממנו בגלל הפחז והבהלה "פחז כמים אל תותר".

והטעם לכך שעצם המעשה גרם לנטילת הבכורה, ואילו המהירות והחיפזון גרמו לנטילת הכהונה והמלכות: כהונה ומלכות הן תכונות הנוגעות בעיקר ליחס אל הזולת, שהרי תפקידו של המלך הוא לדאוג לשלומם ולצרכיהם של בני מדינתו, ותפקידם של הכהנים הוא לברך את העם ולהורות להם את דיני התורה ומשפטיה (ראה פ' שופטים יז, ט-יא). וגם על פי ההלכה צריך הכהן לברך את העם מתוך רגש של אהבה (מגן אברהם סימן קכח ס"ק יח; שולחן ערוך הרב שם, ט); וכן המלך צריך להיות "חונן ומרחם לקטנם ולגדולם... ויחוס על כבוד קטן שבקטניהם... ידבר רכות" וכו' (רמב"ם, הלכות מלכים סוף פרק ב). הבכורה לעומת זאת היא מעלה וחשיבות אישית הנוגעת בעיקר לבכור עצמו.

ומכך נובע גם ההבדל בסיבות שגרמו לאובדן מעלות אלו: עצם מעשהו של ראובן נבע מטעות בשיקול הדעת האישי שלו, ולכן גם העונש על כך היה באובדן מעלתו האישית מעלת הבכורה. אלא שמאחר שלא היה זה חטא ממש, וכמאמר רז"ל (שבת נה, ב) "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה", לא איבד ראובן את בכורתו לגמרי, אלא לעניין השבטים בלבד (ראה רש"י פ' וישלח לה, כג).

❧ המלכה למי ולמי? ❧

החיפזון והמהירות, לעומת זאת, הן תכונות המביעות חוסר זהירות מספקת בכל הנוגע ליחס אל הזולת, ולכן גם העונש עליהן הוא בכך שניטלו ממנו מעלות הכהונה והמלכות, שהן מעלות הנוגעות בעיקר לזולת. לפי זה יובן גם הטעם לכך שרש"י פירש את תיבת "שאת" במשמעות של נשיאת כפיים, ולא מלשון מתנות כהונה (כפירוש מדרש שכל טוב), כי רש"י רצה להדגיש שהכהונה משפיעה על הזולת, ודבר זה מתבטא דווקא בנשיאת כפיים שבה מברכים הכהנים את העם, ולא במתנות כהונה שהן זכות אישית של הכהן עצמו.

והנה מאחר והתנאי הבסיסי למלכות הוא הדאגה לטובת הזולת, ולכן כדי לדעת מי הוא הראוי למלוכה אין די במעשים טובים ובכוונות רצויות בלבד, אלא יש לבחון כיצד מעשים אלו השפיעו וסייעו לזולת בפועל. ובעניין זה ניכרת מעלתו של יהודה על ראובן: אמנם ראובן רצה להציל את יוסף, ולכן הציע לאחיו שלא להרוג אותו אלא להשליכו לבור; אבל בפועל הוא לא הביא ליוסף תועלת רבה, שהרי השלכת יוסף לבור לא הצילה אותו מסכנת רעב, ומסכנת הנחשים והעקרבים שהיו בבור. ולעומת זאת יהודה אף שכוונתו היתה טובה פחות מזו של ראובן הוא שהביא להצלתו של יוסף בפועל.

וכן בעניין הנוסף, התשובה וההודאה על החטא: אמנם ראובן הודה על חטאו ואף היה עסוק בשקו ותעניתו כדי לכפר על מה שעשה, אבל חרטתו לא הביאה כל תועלת לאחריים, אדרבה העובדה שראובן היה עסוק בשקו ותעניתו גרמה לכך שבסופו של דבר לא עלה בידו להציל את יוסף, דבר שהביא למכירתו (ובסופו של דבר לגלות מצרים, שהיא השורש לכל הגלויות). לעומת זאת כשיהודה הודה על חטאו אף שתשובתו לא היתה מושלמת כתשובתו של ראובן, הוא גרם בכך להצלתה של תמר, וכתוצאה מכך ללידתו של פרץ (שממנו באה מלכות בית דוד שממנה יבוא המלך המשיח שעתיד לגאול את ישראל).

לפי ביאור זה, יובן מדוע פירש רש"י שהכתוב "מטרף בני עלית" מתייחס לשני הדברים: הן למכירת יוסף והן להצלת תמר (דבר שאין לו רמז בכתוב, שהרי בנוגע לתמר לא נזכר בכתוב לשון "טרף"), כוונת יעקב בדבריו היא לשבח את יהודה בייחס לראובן, ולהסביר בכך את הטעם שהמלוכה ניטלה מראובן וניתנה ליהודה, וכיוון שבראובן מצינו שני שבחים א' מאמציו להציל את יוסף; ב' התשובה שעשה על בלבול יצועי אביו, מסתבר שיעקב הדגיש את יתרונו של יהודה בשני עניינים אלו.

(פ' ויחי מט, ג-ד ואילך) ראובן בכורי אתה, כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז. פחו כמים אל תותר, כי עלית משבכי אביך, אז חללת יצועי עליה. פירש רש"י: "יתר שאת", ראו היית להיות יתר על אחיך זכהונה, לשון נשאלת כפיים. "ויתר עז" זמלכות... ומי גרם לך להפסיד כל אלה? "פחו כמים", הפחו והצלה אשר מיהרת להראות כעסק.

יש לשאול, מדוע מזכיר רש"י רק את הכהונה ואת המלכות, והרי גם הבכורה ניטלה מראובן בגלל מעשה זה, כמפורש בכתובים (דברי הימים-א ה, א) "ראובן בכור ישראל ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף". ובפרט שרש"י עצמו כבר פירש שניטלה ממנו הבכורה (ראה רש"י לעיל מה, כב; ולפני זה בפ' וישלח לה כג; וראה בפ' ויצא כט, לב).

ואכן בתרגום אונקלוס (ועל דרך זה בתרגום יונתן בן עוזיאל ובתרגום ירושלמי), ובמדרשי חז"ל (תנחומא, פרשתנו ט; בראשית רבה צח, ד צט, ו) פירשו כאן שראובן הפסיד שלושה דברים כהונה מלכות ובכורה.

❧ הבכורה למי ולמי? ❧

הטעם לכך בפשטות הוא, משום שמשלשון הכתוב "אל תותר" מוכח שהכוונה היא רק לשתי המעלות שנאמרה בהן הלשון "יתר" "יתר שאת ויתר עז", שהן כהונה ומלכות, כפי שפירש רש"י. אבל אין בכך כדי להסביר מדוע הכתוב עצמו מזכיר רק את איבוד הכהונה והמלכות, ולא את איבוד הבכורה.

והנה להלן, כשניתנה המלוכה ליהודה, הוא אומר (בפסוקים ט-י): "גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ באריה וכלביא מי יקימנו. לא יסוד שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו". ופירש רש"י: "מטרף", ממנה שחשדמין "טרופ טורף יוסף", "חיה רעה אכלתהו", וזהו יהודה שנמשל לאריה, "בני עלית" סילקת את ענמך ואמרת "מה זנע" וגו'. וכן צהריגת תמר, שהודה "צדקה ממני", לפיכך "כרע רבץ" וגו'.

משמע מדברי רש"י שיהודה זכה למלכות (ראובן) בזכות שני עניינים אלו: הצלת יוסף וההודאה על חטאו במעשה תמר. והדבר צריך ביאור, שהרי שתי מעלות אלו עצמן היו אף בראובן. ואף במידה רבה יותר:

הרי ראובן פעל גם הוא להצלת יוסף ואמר "לא נכנו נפש" (פ' וישב לו, כא), בדוגמת אמירת יהודה "מה בצע". ואדרבה מעשהו של ראובן גדול יותר, שהרי רצה להצילו כדי להשיבו אל אביו (שם פסוק כב), בעוד שיהודה אמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (שם פסוק לו), מתוך כוונה להרוויח ממון. יתירה מזו, יהודה יכול היה להציל את יוסף לגמרי, ואף על פי כן לא עשה זאת, כפי שאמרו לו השבטים אתה אמרת למוכרו, אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך, ומשום כך הורידוהו מגדולתו (כדפירוש רש"י בפ' וישב לה, א).

וכן בנוגע להודאה על חטא, הרי גם ראובן הודה בחטא חילול יצועי אביו, בדוגמת יהודה שהודה ואמר "צדקה ממני", ואף עסק במשך שנים רבות בתשובה על כך, כדפירוש רש"י בפ' וישב לו, כט) "עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו". והמדובר הוא בשעת מכירת יוסף תשע שנים לאחר מעשה חילול יצועי אביו.

ואף גם בעניין זה ישנה מעלה בהודאת ראובן על הודאת יהודה, שהרי יהודה היה מוכרח להודות כדי להציל את תמר ממיתה. מה שאין כן ראובן. נוסף לכך, עצם מעשהו של ראובן אינו נחשב לחטא, שהרי הוא עשה זאת בגלל מצוות כיבוד אם ש"תבע עלבון אמו" כדפירוש רש"י בפ' וישלח (לה, כב). ולכן "כולן שווין, וכולן צדיקים, שלא חטא ראובן" (רש"י שם). ואם כן איפוא, במה גדלה מעלת יהודה על ראובן, שמשום כך זכה למלכות במקומו.

הביאור בכל זה, מלשון הכתוב "פחו כמים אל תותר", משמע שתוכחת יעקב אינה עוסקת בעצם מעשהו של ראובן, שחילול יצועי אביו, אלא בכך שעשה זאת בחיפזון וללא יישוב הדעת, "הפחו והבהלה אשר מיהרת להראות כעסק" (וראה גם אור החיים הקדוש כאן). ולכן מפרש רש"י שאמנם הבכורה ניטלה מראובן בגלל עצם המעשה של חילול יצועי אביו, כמפורש בכתוב "ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף", אבל

שְׁלַח שְׁלֹמֹה לְבִי מִדְרָשׁ

שְׁלֹחַ וְתַצְבּוֹת, הַעֲרוֹת וְרַעֲיוֹנוֹת מִקוֹרְאֵי הַגְּלוּיוֹן

בפי שמות (ב, יב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויד את המצרי וישמנהו בחול. ופירש רש"י: "ויפן כה וכה", למה מה עשה לו צינת ומה עשה לו צדקה, ולפי פשוטו משמעו. צריך להבין מדוע הוצרך רש"י להביא את פירושו המדרשי, ועוד להביאו כפירוש הראשון ועיקרי. ושמה יש לומר שרש"י הוכרח לפרש כך, שכן לפי פשוטו אינו מובן מה שנאמר בהמשך "ואכן נודע הדבר", איך נודע? הרי ראה שאין איש!

הערות המערכת: לענייני אי משום הא לא איריא, שיתכן מאד שהוא אכן ראה שאין איש, אבל למעשה היה איש, וכגון שהאיש הציץ מן החרכים וכיוצא בזה. ועוד, הרי אין דרכו של רש"י להקשות ממה שנאמר בהמשך הכתובים (ואפילו לא ממה שנאמר בהמשך הכתוב), שעדיין לא קרא.

ועל כן נראה פשוט שהוקשה לו למה לי "ויפן כה וכה", שהרי כך הוא דרכו של עולם, כשבאים לבדוק אם אין איש רואה, ומה קא משמע לך. אלא על כרחך שיש כאן כוונה נוספת: "ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה". שוב עיינתי במפרשי רש"י ומצאתי כדברינו, וז"ל הרא"ם: דאם לא כן "ויפן כה וכה" למה לי, ממשמע שנאמר "וירא כי אין איש" איני יודע שפנה כה וכה. וכן הוא בגור אריה ובעוד מפרשים. אבל לא קשיא הא קשיא, בדי"ה הבא: "וירא כי אין איש", ופירש רש"י: "שאין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר". וקשה, מה הביא את רש"י לפרש כך, דלא כפשוטו.

והנה במבט ראשון נראה ש"וירא כי אין איש" מפרש רש"י רק כמדרשו. אבל יש לומר שפירושו זה שפירש רש"י ב"וירא כי אין איש", אינו אלא לפי פירוש המדרש ש"וירא כה וכה", אבל לפי פשוטו ב"וירא כה וכה" גם המשך זה כפשוטו, ומרוב פשוטותו לא ראה צורך לומר כן מפורשות. ויתרה מזו, הא וירא כפשוטו, שכן ב"ויפן כה וכה" לפי משמעו עדיין הקושיה במקומה עומדת, שקרא יתירה הוא. מה שאין כן "וירא כי אין איש".

וכעין דעת מפרשי רש"י כגון דא, כבריש הפרשה (א, ח): "ויקם מלך חדש על מצרים, אשר לא ידע את יוסף", שברישא דקרא פירש: "ויקם מלך חדש", רב

ושמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזרותיו. ובסיפא דקרא פירש: "אשר לא ידע", עשה עצמו כאלו לא ידע. ונחלקו מפרשי רש"י אם פירוש זה דסיפא, הוא לכולי עלמא, או רק למאן דאמר שנתחדשו גזרותיו. וכן כיוצא בו, ואכמ"ל.

אבל גם אם נפרש הכא שקאי רק לפירוש המדרש, אבל לפי פשוטו ב"ויפן כה וכה", כל שכן ש"וירא כי אין איש" הוא כפשוטו. מכל מקום קשה, מה הביאו לפרש כך, גם לפי המדרש. בשלמא ב"ויפן כה וכה" קשה, שקרא יתירה הוא, כני"ל. אבל מה הוקשה לו ב"וירא כי אין איש", שהוצרך להוציא מפשוטו, הרי ניתן לפרש דקרא חדא ועוד קאמר: "ויפן כה וכה", ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה; "וירא כי אין איש" - כמשמעו.

ועל פירוש זה ("וירא כי אין איש" - כמשמעו), לא זו בלבד שאין קושיא ממה שנאמר להלן "ואכן נודע הדבר" וכני"ל, אלא אדרבה מה שנאמר כאן "וירא כי אין איש" (כמשמעו), מובן פליאת משה ש"אכן נודע הדבר". ואם כן צריך עיון מה הכריח את רש"י לפרש "וירא כי אין איש" דלא כמשמעו?

[אבל ראה לקמיה שלפי הדרש ב"ויפן כה וכה", הרי "וירא כי אין איש" הוא כפשוטו, ורק לפי הפירוש ש"ויפן" הוא כפשוטו מוכרחים לבאר את "וירא" שלא כפשוטו, וממילא מתורץ קושיא זו. וגם מה שרש"י הקדים ב"ויפן כה וכה" פירוש המדרש, עיין שם].

ביישתי חכמים" כתב שהוקשה לו לרש"י דהוה ליה לכתוב לומר וירא כי אין אדם, עיין שם. ולעניינך דוחק הוא. וב"באר לכתוב לומר וירא, כי אם יונהה אין דלא הוהה ליה לכתוב לומר וירא, כי אם יונהה אין איש, אלא שהוא ראה מה שאחריהם לא ראו, עיין שם. אבל לעניינך שאי אפשר היה לומר יונהה אין איש, שהרי סופו מוכיח שהיה שם איש וכך נודע הדבר, אלא שלפי ראות עיניו לא היה איש. [אבל לדעת עמיתנו הגוי לקמיה אי משום הא לא קשיא, ששפיר ניתן לומר יונהה אין איש בכוונה שלפי ראות עיניו אין איש. אבל הא קשיא, שלשון יונהה, הוא לשון הפתעה, שפתאום רואה אחרת ממה שהיה קודם, וזה לא שייך הכא. וכן יוצא מהפסוקים שבביאור היבאר בשדה" ש"יונהה" הפתעה היא, ואם כן ראיתו אינם ראייה]. ושמה קשה ליה דהוהה ליה לכתוב לומר וירא כי אין רואה" (וראה חומש אריאל הערה 29).

והעירני עמיתו הרב ישראל מרדכי פלס שליט"א שעל פי האמור, שהוקשה ליה לרש"י כפילות הלשון: "ויפן כה וכה וירא כי אין איש", דמשמע שנאמר "וירא כי אין איש" יודע אני שפנה כה וכה, לפי זה אפשר לבאר את היחס שכן שני דיבורי רש"י כמין חומר: לפי הדרש ב"ויפן כה וכה", הרי "וירא כי אין איש" הוא כפשוטו. אבל לפי הפירוש ש"ויפן" הוא כפשוטו - הרי מוכרחים לבאר את "וירא" שלא כפשוטו. ובזה יתורץ למה נקט רש"י את הדרש ב"ויפן כה וכה" כפירוש ראשון, כי נחא ליה ש"וירא כי אין איש" יתפרש כפשוטו, יותר מאשר ש"ויפן" כפשוטו ו"וירא" נדרש.

[ויש לציון שמה שכותב שלפירוש ש"ויפן" הוא כפשוטו, הרי "וירא כי אין איש" אינו כפשוטו, הוא לכאורה דלא כמפרשים שלפי פשוטו ב"ויפן" אורחא דמילתא נקט, שדרד לפנות כה וכה לראות כי אין איש. הרי שלדעתם לפירוש ש"ויפן" הוא כפשוטו, גם (ואולי כל שכן) פירוש "וירא כי אין איש" הוא כפשוטו. אבל יש לומר גם בדעתם, שלפירוש ש"ויפן" הוא כפשוטו הרי "וירא כי אין איש" אינו כפשוטו, ומה שכתבו "אורחא דמילתא נקט...", הוא לבאר למה נקט הכתוב במקום לומר שלא ראה איש (כפשוטו): "ויפן כה וכה" (כפשוטו), והבין].

אמנם לדעתו הביאור על "ויפן כה וכה" קצת מוקשה, שהרי יציבות אלו אינן מיותרות מצד עצמן, אלא משום שכתוב אחריהן "וירא כי אין איש", אם כן, הוזה ליה לרש"י לכלול בדי"ה את שני החלקים, או לפחות לכתוב: ויפן כה וכה וכו'.

ואכן לדעתו הרחבה הקושי של רש"י (הראשון) אחר לגמרי. הפירוש הפשוט של 'כה' הוא 'יככה' (בראשית טו, ה; כד, ל; לא, ח; מה, ט, ועוד רבים). כאשר פעם אחת אי אפשר היה לפרש כן - "ינלכה עד כה ונשתחוה" (בראשית כב, ה) - הסביר רש"י שם על פי המדרש. וזה בדיק מה שהוא עושה כאן. אכן, אם נפרש 'כה' מלשון 'יככה', וכדברי המדרש, היה הכתוב צריך לומר: ויפן אל כה וכה, וכדומה, לכן פירש רש"י גם כפשוטו, שיכה' ומתפרש לעתים רחוקות במשמעות 'כאן', ואז אין צורך בתוספת 'אל', וכפי שביאר רש"י עצמו לעיל (א, כ ד"ה וייטט), שפירוש הפסוק כאן הוא "פנה לכאן ולכאן".

בכבוד ובברכה, אשפ"ד

פרד"ס היה לשלמה

"ככל דיבור של רש"י יש ענינים מופלאים" (של"ה, שנועות) "יש דבריו רזין עילאין" (סג הגולים)

(פי' ויגש מה, יד) ויפול על צווארי בנימן אחיו ויבך. פירש רש"י: על שני מקדשות שעמדין להיות צחלקו של צימין וסופן ליחר. ואיתא במדרש הטעם שנבנה בית מקדש בחלקו, מפני שלא השתחוה לעשו (שכן טרם נולד). ובספרי איתא הטעם מפני שנולד בארץ ישראל. ואפשר ששני הטעמים עולים בקנה אחד, שדווקא הנולד ומתחנך באווירת הקודש יש לו העוז והאומץ לא להשפיל את עצמו לסטרא אחרא.

(פי' ויחי ממ, כט) ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים. פירש רש"י: "חסד ואמת", שאינו מלפא לתשלוס גמול. אף שמצות כיבוד אב מתן שכרה בצדה, אך יעקב בגודל ענוותנותו היה בעיניו כרשע, עד שחשב שבניו פטורים מלכבדו וכשיטת הטור (יורה דעה, סימן רמז). ולכן אמר: "אם נא מצאתי חן בעיניך", לא מצד כיבוד אב, "ועשית עמדי חסד ואמת", ללא תשלום גמול, דליכא שכר מצוה. פניני שפע חיים

(פי' שמות ג, יא) ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וגו'. פירש רש"י: "מי אנכי", מה אני חסד וכו'. ולכאורה אם כן מהי תשובת הש"ת (פסוק יב): כי אהיה עמך וגו'. אלא דאמר ליה רחמנא שדב בדד עם הענווה צריך גם קצת התנשאות, על דרך "ויגבה לבו בדרכי השם" (דברי הימים ב, יז, ו). ואמנם התורה ניתנה על הר סיני, נמוך מכל ההרים ללמד מדת הענווה (ראה סוטה ה, א; ועוד), מכל מקום לא ניתנה בעמק אלא בהר, ללמד על בחינת "ויגבה לבו בדרכי השם". ואף שאמרו התם: כל אדם שיש בו גסות הרוח אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם, אין הכוונה על בחינת "ויגבה לבו בדרכי השם". וזה שאמר לו הקב"ה: "כי אהיה עמך", שהתנשאות כזו משובחת היא. והראיה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר", ולא בעמק.

(פי' וירא ג, יג) וירא אל אברהם וגו'. ופירש רש"י (בפירוש "ורבותינו דרשוה", בסוף פסוק ט): אמר לו הקב"ה 'חנל על לאצנין ולא משתכחין' וכו'. "על" היינו בני עליה אבדו ואינם, "ולא" היינו פחותי הערך דכלא חשיב, משכחי שכוחי. ועל דא קא צווה חבל.

י"ד רש"י

פוחת יד ומלכדיע ומרעה מקום למאות מפרשי רש"י הדנים דבריו, מוגשים להשג יד לזכר ולעני ידיו "מחיתתא דרש"י" הגה"ח מו"ה ישכר ל'וב (צ"ב אלוהי) ענגלענלענער זל"ל

לְקוּטֵי שִׁיחוֹת; בִּיאוּרֵי הַחוּמוֹשׁ; בִּיאוּרֵים לְפִירוּשׁ רִש"י הַיּוֹם אִם זָכוּ יָבֵא בְעֵנֵי שְׂמַיָּא?
מִשְׁכַּנּוֹת יִשְׂרָאֵל (לְר"י פֶּרֶץ אֲבִד'ק שְׁעֵלְנֶאֱנֶאקָא וְעוּד); אֲמַרֵי יוֹשֵׁר (לְר"מ גְּרִינִימ); קוֹבֵץ אֹרֵי יִשְׂרָאֵל, קוֹבֵץ יָא עֵמוּד קַצָּץ; שֵׁם קוֹבֵץ טו עֵמוּד רַז
הַכוּוֹנָה (רִיק/גַּם) עַל דְּרָךְ מִשֵּׁל וְכוּ'!
מִקּוֹר חֲסִים; לְר"ש צִרְצָה; ר"ש אֲלִמּוּשִׁינּוּ; מִשִּׁיחַ אֲלִמִּים (מִהֲדוֹרֹת אֲלָבִי); גּוֹר אֲרִיָּה; גְּבוּרַת ה' לְמַהֲר"ל (פֶּרֶק כֵּט); מִנְחָה בְּלוּלָה; פְּנִים יְפוֹת; כְּלִיל תְּפָאֲרַת; מִהֲר"ם שִׁיק; נִימוּקֵי רִש"י; פְּרִי לְבַנוּן; לְקוּטֵי שִׁיחוֹת; בִּיאוּרֵי הַחוּמוֹשׁ; בִּיאוּרֵים לְפִירוּשׁ רִש"י; חוּמוֹשׁ שֵׁי לְמוֹרָא
הֲלֵא בְּפ' וַיֵּצֵא (לֵא, יז) כֵּתֵב שִׁיעֵקֵב הַקְּדִים הַזְּכִרִים וְעֵשׂוּ הַפּוֹךְ?
חֲזַקוּנֵי; ר"ח פְּלִטְיָאֵל; מוֹשֵׁב זְקִינִים; תּוֹסֵפוֹת הַשֵּׁלֶם; צֵדָה לְדָרֵךְ; בֵּית הָאֲסוּפִים; דְּבַרֵי יֵאִי; פְּרִדֵּס יוֹסֵף; פְּרִי לְבַנוּן; אֵילַת הַשְּׁחַר; וְרֵאָה מִפְּרָשִׁים פ' וַיֵּצֵא שֵׁם

הַחוּמוֹשׁ; בִּיאוּרֵים לְפִירוּשׁ רִש"י; לְקַט בְּהִי; לְשׁוֹן חֲסִים; מַלְכָּה שֶׁל תּוֹרָה
גַּם בְּאַחַת הַמַּעֲלוֹת הוּא מִיּוֹחַד (וְהִרִי מִשְׁמִיט שֶׁנִּבְרָא בִּע"ש בֵּין הַשְּׁמִשׁוֹת?)
לְקוּטֵי שִׁיחוֹת; בִּיאוּרֵי הַחוּמוֹשׁ; בִּיאוּרֵים לְפִירוּשׁ רִש"י
מִהִיכָן בֵּל לְמוֹשֶׁה וְהִיכָן נִמְצָא לְאַחַר פְּטִירוֹתוֹ?
פִּירוּשׁ רִבִּי דוֹסָא הַיּוּזָנִי; אֵהֵל יַעֲקֹב; מִדְרַשׁ תְּלַפְיוֹת (עֵרֶךְ מִיּוֹרֵי) בְּשֵׁם כֹּתֵב י'ד (כְּנֵרָה מְרִבִּי דוֹסָא הַי"ל); פְּרִדֵּס צְבִי
הַרִי בְּפ' קָרַח (טו, טז) מִשְׁמַע שֶׁלְקַח חֲמוֹר שְׁלוֹ?
אֵהֵל יַעֲקֹב; רִשְׁפ"י א"ש (לְפִי רִבִּי דוֹסָא הַי"ל נִיחָא)
לְמָה הוֹצַרְכוּ אֲשֶׁתוֹ וּבְנָיו חֲמוֹר מִיּוֹחַד (וּלְכַאֲרֹה לֹא הִגִּיעוּ לְמַצְרַיִם)?
מִדְרַשׁ מִשֵּׁה (פִּילּוֹב); אֹרֵי חַמְמָה; אֵילַת הַשְּׁחַר
דְּיוֹק "חֲבֵשׁ" "לְעַקְיִדַת יַצְחָק"; "לְהַגְלוֹת" (וְלֵא לְרִכּוּב' כִּבְפִסּוֹק, וּכְמִקּוֹר הַדְרָשָׁה); "מֶלֶךְ הַמִּשְׁיָח" (וְלֵא ב'ן דוּד' כְּמִקּוֹר) וְעוּד דְּיוֹקִים?

(פי' שמות ד, כ) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וישב ארצה מצרים וגו'. פירש רש"י: "על החמור", חמור המיוזב, הוא החמור שתשב אצרכם לעקידת יצחק, והוא שעמל מלך המשום להגלות עליו שנאמר (זכריה ט, ט) עני ורכב על חמור.
מקורו הדרשה?
גור אריה; זכור לאברהם; מקורי רש"י (בחומש מחוקקי יהודה); פרדס צבי; לקוטי שיחות; מלכה של תורה; חומש אריאל
מה הוקשה ליה ומה הכריחו לומר שהוא מיוחד?
דקדוקי רש"י (קמא); אמרי שפר; קיצור מזרחי בשם מהר"ן; באר מים חיים; גבורת ה' למהר"ל (פרק כט); דבק טוב; מירא דכיא; תפארת יוסף; באר רחובות; מלאכת הקודש; פנים יפות; באר יצחק; באר בשדה; דעת תורה (מי); דברי נגידיים; לקוטי שיחות; ביאורי

